

УДК 811.111'373.46:338.48

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ТА СТРУКТУРНА КЛАСИФІКАЦІЯ ТЕРМІНІВ У ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Наталія Біян

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Запропоновано змішану структурно-семантичну класифікацію термінологічної лексики, яка функціонує у сфері туризму. Розмежовано основні тематичні та сигніфікативні групи номінацій, описано їхню будову та міжгалузеву співвіднесеність.

Ключові слова: термінологія, семантичні процеси, структурні моделі, туризм.

Терміни, що виражають поняття, які відносяться до якої-небудь однієї галузі людської діяльності чи людського пізнання не існують ізольовано, а об'єднуються в систему, яка в ідеальному випадку відображає систему знань в цій галузі; як правило, така система виступає у вигляді ієрархічної класифікації, тобто групи понять, пов'язаних між собою тематично та на основі родо-видових відношень [3; 7].

Таким чином, кожен термін є невід'ємним елементом термінологічної системи, під якою розуміють сукупність елементів цілого, між котрими існує особливий та тривалий зв'язок і які адекватно висловлюють систему понять теорії та описують певну спеціальну сферу людських знань чи діяльності. Сукупність зв'язків у межах такого цілого визначає його структуру. Отже, системність є однією з найважливіших вимог до існування терміна [2, с. 151].

На сучасному етапі систематизація англійських терміносистем окремих галузей набуває особливого значення. Вивчення лексики індустрії туризму в англійському мовознавстві становить інтерес як для лінгвістів, так і для фахівців сфери туризму, оскільки ця галузь активно розвивається останнім часом. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених різним англійським галузевим терміносистемам, окремі терміносистеми залишаються практично не дослідженими. До них належить, зокрема, субмова туризму як один з пластів термінологічної лексики, яка ще не підлягала системному аналізу. Це і становить *актуальність даного дослідження*.

Метою статті є аналіз лексики фахової мови туризму.

Об'єктом дослідження є туристичні терміни англійської мови, а *предметом* – лексико-семантична та структурна класифікація лексики індустрії туризму.

Матеріали дослідження включають близько 2.500 англійських лексичних одиниць, що позначають основні поняття туризму, отриманих методом суцільної вибірки головно з фахових словників.

Лексика будь-якої галузі є неоднорідною системою, у якій термінознавці виокремлюють наступні пласти:

1. вузькоспеціальні терміни
2. міжгалузеві терміни
3. загальнонаукові терміни

Загальнонаукові та міжгалузеві терміноодиниці мігрують по нових терміносистемах, а вузькоспеціальна лексика відображає основні поняття певної фахової мови. Зрозуміло, що у текстах фахової мови є також і загальноповивана лексика.

Вузькоспеціальні терміни є найбільш інформативними, тому що саме вони утворюють систему певної галузі знання, адже іменують предмети та поняття, характерні тільки для даної галузі. [7, с. 108], наприклад, *active tourism, room occupancy, no show, all-suite hotel, psychocentric, allocation, Continental Plan, package tour, traveller's cheque*.

Терміносистема туризму, як і будь-яка інша, тісно взаємодіє з іншими терміносистемами. Оскільки жодна наука не створює всі абсолютно терміни заново, то багато термінів запозичується із суміжних галузей знання. [6; 5]. Отже, термін може виходити за межі своєї терміносистеми і бути надбанням суміжних галузей знань [8, с. 63]. Оскільки міграція термінів із одних терміносистем в інші відбувається досить часто, то межі терміносистем є умовними.

Таким чином, взаємодія терміносистем закономірно веде до запозичення термінів, тобто входження елементів однієї термінології до складу іншої. В одних випадках термінологічні одиниці не піддаються ніякому переосмисленню, тобто запозичуються разом із залученням поняття (*avalanche, coral reefs, stalactite, volcano* (географія); *smuggling, marketing, segmentation* (економіка); *acrophobia, sea sickness, malaria, vaccination* (медицина); *black/white water rafting, water skiing, bungee-jumping*, (спорт) тощо), в інших же – повністю або частково змінюють своє значення відповідно до потреб терміносистеми, що запозичує їх (*downgrade* (економ.) – “to give sth. a lower grade, value or status” [Oxford Business English Dictionary for learners of English] – *downgrade* (тип.) – “to move to a lower grade or quality of services or accommodations”; *wholesaler* (економ.) – “a person or a business that buys goods in large quantities and sells them to businesses, so they can be sold again to make a profit” [Oxford Business English Dictionary for learners of English] – *wholesaler* (тип.) – “A company that creates and markets inclusive tours and FITs (foreign independent tours) for sale through travel agents.”).

Запозичувані терміни іншої науки в новому оточенні зазнають семантичного переосмислення. Їх початкове термінологічне значення нейтралізується контекстом, точніше відсувається на периферію семантичної структури, поступаючись місцем новій, набутій в інших текстових умовах, спеціальній текстовій якості [5, с. 90].

Міжгалузєва лексика підмови туризму містить у своєму складі терміни, що відносяться до економічної термінології: *tariff, base fare, BBB tax (bed, board, beverage tax), incidentals, break-even point (BEP), cancellation charge*; юридичної термінології: *act of God; cancellation clause, force majeure, agency agreement, liquidated damages clause*; комп'ютерної: *electronic ticketing, Central Reservation System* або *Computer Reservation System (CRS), global distribution system (GDS), metered Internet access*; транспортної: *bareboat charter, trip index, airliner, deadhead, car rental, air taxi*; статистичної: *cancellation rate, accommodation capacity, hotel occupancy rate, tourism ratio index, vacancy rate, bed night, revenue per available room (RevPAR)*; спортивної: *windsurfing canyoneering, mountaineering, cross-country skiing*; медичної: *motion sickness, yellow fever, breakbone fever, bilharziasis*; географічної: *coral reefs, geysers, savanna, cataract* та термінології харчування: *French service, Asian breakfast, table d'hôte menu*.

Як бачимо, термінологія туризму має широкі та розгалужені семантичні зв'язки з суміжними термінологіями, тому чітку межу між нею та іншими провести неможливо. Саме тому матеріал дослідження містить основну вибірку термінів субмови туризму, яка доповнена термінологічними одиницями суміжних галузей.

Загальнонаукові терміни (*analysis, principle, index, system, rate, factor*) є лексичними одиницями великої семантичної ємності, що позначають, як правило, категоріальні, класифікуючі наукові поняття загальногалузевого характеру і функціонують у текстах кількох сфер або галузей наукової діяльності [5, с. 89]. У складі термінів-словосполучень вони, як і загальнонавчальні слова, суттєво звужують і конкретизують свою семантику: *global distribution system (GDS), main activity index, double occupancy rate, red and green system, referral system, time series analysis, indirect route principle, attendance factor*.

Загальнонавчальною лексикою є слова, що широко використовуються в межах лексики підмови туризму і входять до основного словникового фонду мови, які служать позначенням буденних понять, наприклад: *child, adult, room, berth, bed, tour, bellman* тощо. Наявність загальнонавчальної лексики свідчить про те, що дана термінологія має тісні зв'язки із повсякденною мовою, оскільки її використовують не лише фахівці цієї галузі, але і люди, що користуються їхніми послугами. До цієї групи ми відносимо терміни, які потрапили до загальнолітературної мови внаслідок детермінологізації. Їхні значення як у галузі туризму, так і в загальнонавчальній мові є подібними, однак у професійному вживанні вони є більш уточненими або обмеженими. Сюди належать також загальнонавчальні слова, які стали термінами у результаті процесу термінологізації, тобто слова, що набули специфічного для даної галузі значення (*bed tax*).

Як і будь-яка інша галузева термінологія, так і термінологія туризму певним чином системно організована, є складним утворенням, структура якої включає окремі підсистеми.

Системність лексики будь-якої фахової мови відображається у системності понятійного поля. Значення будь-якої лексичної одиниці існує не ізольовано, а у певному співвідношенні зі значеннями інших слів даного семантичного поля [4, с. 112].

Найістотнішою ознакою, за якою терміноодиниці відрізняються від загальнонавчальних слів, виступає їхня приналежність до термінологічного поля. Під *термінологічним полем* розуміють своєрідну, штучно окреслену область існування терміна, всередині якої він володіє всіма ознаками, що властиві йому (терміну). Поле для термінологічного поняття – це та система понять, до якої воно належить, а для терміна-слова полем є та сукупність інших термінів-слів, з якими він взаємодіє у межах даної фахової мови, на базі яких формується сам і на які впливає своєю мовною формою [7, с. 110-111].

Використання семантичних полів як методу опису термінологічної лексики пов'язано із поділом термінологічних лексичних одиниць на певні лексико-семантичні групи. Терміни, що входять до однієї тематичної групи, становлять відносно самостійну лексичну мікросистему, з огляду на їх внутрішні смислові відношення [4, с. 112]. Такі групи представляють собою мікрополя, що належать до певного спільного поля.

В процесі дослідження нами виявлено, що семантичне поле туризму становить найбільш загальне об'єднання слів, що номінують дану сферу людської діяльності. Воно складається з 15 мікрополів, виділених за ієрархічним критерієм.

Отже, в англійській мові у семантичному полі туризму нами виявлено 15 мікрополів:

- “Види туризму та подорожей” (*agricultural tourism, space travel/tourism, special interest holidays, adventure holidays*)
- “Розміщення туристів” (*floatel, boutique hotel, bungalow, connecting rooms, suite, half pension, family suite*)
- “Транспорт” (*canoe, liner, courtesy bus, autopista, motorcoach, beltway, aerostat*)

- “Відпочинок та розваги” (*coral reefs, theme park, wine tasting, canyoneering*)
- “Устаткування” (*backscatter, baggage lockers, twin beds, berth, baggage (luggage) lift, carousel, bunk, flight recorder, baggage (luggage) trolley, chair lift, sleeperette, slip, rollaway bed*)
- “Інвентар туриста” (*trunk, backpack, compass, cabin bag, road map, cabin baggage or luggage, registered baggage, sleeping bag, luggage rack, rucksack, life jacket, holdall*)
- “Харчування” (*bill of fare, coffee shop, bistro, drive-in restaurant, American service*)
- “Особи в індустрії туризму” (*bell hop, concierge, animator, day visitor, walked guest, no show*)
- “Процеси” (*advance reservation, cancellation, booking, agent bypass, accreditation, arrival without notice*)
- “Послуги” (*aircraft leasing, bareboat charter, after-sales service, add-on, back-of-house services, airport transfer, baby-listening service, business services, wet lease*)
- “Тарифи та оплата” (*bereavement fare, booking charge, cancellation charge, business fare, admission charge, daily delegate rate, day return, Air Passenger Duty, departure tax, budget fare, instant purchase excursion fare, daily room rate, airport maintenance tax*)
- “Документи” (*baggage check, accident insurance, customs declaration, baggage tag, embarkation card, boarding pass, booking form, conjunction tickets, day return ticket, departure card, landing card, travel insurance, health declaration form, travel coupon, departure delay insurance, traveller’s cheque, entry visa, tourist card, Errors and Omissions Insurance (E&O), hotel voucher*)
- “Організації” (*state tourism office, commercial agency, cruise-only agency, Destination Management Company (DMC), fully appointed agency, Destination Marketing Organisation (DMO), regional tourism organization, World Tourism Organization*)
- “Сезонність” (*busy season, dead season, high season, holiday season, off-peak, shoulder season, slack season*)
- “Медичне забезпечення туризму” (містить лексику, яка позначає хвороби, пов’язані із подорожуванням (*altitude sickness, breakbone fever, leishmaniasis, malaria, mountain sickness, cholera, diphtheria, bilharziasis*)).

Деякі з даних мікрополів можна поділити на менші лексико-семантичні групи (ЛСГ). Структуру мікрополя “Види туризму та подорожей” складають відповідно такі 2 ЛСГ: “Види туризму” (*religious tourism, export tourism, green tourism, mass tourism, vacation farm tourism, Antarctic tourism, thanatourism, circuit tourism, industrial tourism*) та “Види подорожей” (*coastal cruise, adventure tour, familiarization trip, safari, conducted tour, fly cruise, foreign escorted tour (FET), circle trip, breakaway, capital break, ethnic tour, camping holiday, day tour, cruise to nowhere, inclusive tour*).

Мікрополе “Розміщення туристів” містить наступні ЛСГ: “Засоби розміщення” (*capsule hotel, boatel, bungalow, beehive-style hotel, all-suite hotel, boarding house, apartment hotel, condotel, hostelry*), “Приміщення” (*honeymoon suite, function room, front of house, arrivals lounge, business centre, lanai, studio, queen room, duplex, connecting rooms, baggage room*), “Типи розміщення” (*European Plan, full-board, bed and breakfast, Continental Plan, boat and breakfast, half pension, Bermuda Plan, board and lodging*).

У мікрополі “Транспорт” виокремлюємо такі ЛСГ: “Транспортні засоби” (ця ЛСГ поділяється на 3 менші: “Наземний транспорт” (*camper van, boat train, camping trailer, funicular, motorcoach, corridor train, courtesy bus, bubble car, double-decker, connecting train*), “Водний транспорт” (*coaster, catamaran, glass-bottomed boat, canoe, canal barge, hydroplane, coach, cruise liner, canal boat*)), “Повітряний транспорт”

(*charter plane, helicopter, airliner, aerostat, jumbo jet, flying boat*); “Види доріг” (*autobahn, clearway, freeway, autostrada, beltway, expressway*) та “Класи транспортного сервісу” (*business class, tourist class, cabin class, economy class, chair class, club class*).

До структури мікрополя “Відпочинок та розваги” входять “Види спорту” (*ballooning, cave tubing, bouldering, scuba diving, bungee-jumping, canoeing, cliff jumping, mountaineering, coastering, cross-country skiing, surf-riding, water skiing, white-water rafting, windsurfing*) та “Туристичні об’єкти” (*canyon, marine park, cape, casino, castle, botanical gardens, catacomb, thermal springs, cataract, lagoon, oceanarium, cavern, cay, dam, dune, geyser, stalagmites, planetarium, safari park*).

Мікрополе “Харчування” поділяється на наступні ЛСГ: “Заклади харчування” (*specialty restaurant, cafeteria, bodega, drive-in restaurant, brewpub, bistro, brasserie*) і “Типи ресторанного сервісу” (*à la carte menu, American service, family-style service, Asian breakfast, dine-around plan*).

У структурі мікрополя “Особи в індустрії туризму” виділяються 2 ЛСГ: “Службовці” (*courier, booking clerk, incoming tour operator, car hop, porter, baggage master, bell hop, concierge, bell boy, flight attendant*) та “Гості” (*late arrival, international traveller, walked guest, transit traveller, go-show, domestic visitor, walk-in*).

Процеси, які відбуваються в індустрії туризму, можна поділити на такі, що супроводжують бронювання (*overbooking, cancellation, deadend booking, guaranteed payment reservation, block booking, reconfirmation, duplicate reservation, late cancellation*), супроводжують розміщення туристів (*check-in procedure, check-out, Internet check-in, late check-out*), пов’язані з використанням транспортних засобів (*baggage check, clearance, bumping, embarkation, pre-boarding, change of gauge*).

Кожне з виділених мікрополів та лексико-семантичних груп не є ізольованим одне від одного. Це відкриті мікросистеми, члени яких вступають у певні зв’язки між собою. Як стверджує Ю.Д. Апресян: “... з будь-якого семантичного поля, через більш чи менш довгий ланцюжок опосередкованих ланок можна потрапити у будь-яке інше поле” [1, с. 251-252].

У процесі дослідження термінологічних підсистем особливого значення набуває аналіз структурних форм термінів. Англійська підмова туризму, як і більшість сучасних фахових мов, складається з лексичних одиниць двох типів: термінів-слів та термінів-словосполучень або однокомпонентних та багатокомпонентних терміно-одиниць відповідно (за компонент приймаємо кореневу морфему).

Дослідження однокомпонентних термінів підсистеми туризму показало, що, крім іменників (*motel, occupancy, package, reconfirmation, resort, revalidation, safari, seasickness, segment, spoke, suite, terminal, tour, vacancy, visa*), дана субмова містить також значну кількість термінів-слів, виражених дієсловами (*cancel, abort, allot, pre-register, detour, re-route, acclimatize, stop over, vacate, maroon, embus, board, accommodate, guide, change, overbook, screen, bypass, reconfirm, accompany*), прикметниками (*allocentric, non-transferable, dutiable, interstate, non-stop, recreational, seasonal, single, standby, through, transatlantic, transcontinental, transient, twin*) та прислівниками (*aboard, ashore*).

Проведений нами аналіз близько 2.500 терміноодиниць англійської термінологічної підсистеми туризму показав, що у даній фаховій мові переважають багатокомпонентні терміни, тобто ті, які налічують дві і більше кореневі морфемі. Вони здатні виражати більш складні поняття будь-якої галузі. Як стверджують лінгвісти, синтаксичний спосіб творення термінів є одним з головних і йому властивий високий ступінь продуктивності.

Багатокомпонентні терміни туризму мають різну структуру, але найпоширенішими є дво- та трикомпонентні терміноодиниці. Найпродуктивнішими структурними моделями англійських двокомпонентних термінів є наступні:

N + N: *departure tax, hospitality suite, export tourism, flight attendant, travel sickness, ground operator, observation car, group rate, guest account, hall porter, head tax, health resort, package tour, theme cruise, season ticket, tourism balance;*

A + N: *false booking, promotional fare, intercontinental flight, green tourism, receptive operator, low season, illegal connection, seasonal demand, inclusive tour, outbound tour, inflexible ticket, round trip, thermal resort, residential hotel;*

PI + N: *flying boat, handling fee, landing card, overriding commission, qualifying code, rating system, receiving agent, reporting time, rooming list, sailing boat, sporting attraction, waiting list;*

PII + N: *graded hotel, unrestricted fare, guided tour, provisioned charter, registered baggage, scheduled flight, themed attraction, serviced accommodation, unaccompanied baggage, shared commission, published rate;*

Num + N: *first-class, one-way, second-class, two-class.*

Поряд з двокомпонентними терміноодиноцями, які є основним видом термінів-словосполучень у даній підсистемі, значну роль також відіграють трикомпонентні терміни, утворені за наступними моделями:

N + N + N: *family table service, farmhouse holiday, hotel occupancy rate, king size bed, land-cruise package, leisure travel agent, non-resident entry visa, passenger facility charge, room occupancy tax, tourism attractiveness index;*

A + N + N: *frequent flyer program, global distribution system, inbound tour operator, inclusive tour fare, industrial heritage attractions, international tourism receipts, left luggage office, long-distance flight, personal accident insurance.*

Інші моделі зустрічаються рідко. Наприклад:

N + PI + N: *tour basing fare, tourism generating areas, tourist receiving country;*

N + PII + N: *glass-bottomed boat, tour-based fare, tourism-related industries, value added tax;*

N + A + N: *group inclusive tour;*

A + A + N: *foreign independent tour, frequent independent traveller;*

A + PI + N: *physical carrying capacity;*

A + PII + N: *domestic escorted tour, foreign escorted tour;*

Num + N + N: *first-class hotel, five-star hotel, four-star hotel, one-way ticket, one-way trip;*

PI + N + N: *incoming tour operator;*

PII + N + N: *escorted group tour; guaranteed group rate, guaranteed payment reservation;*

PII + A + N: *Modified American Plan.*

Підмова туризму має також у своєму складі і чотирикомпонентні терміни, які є менш поширеними і представлені такими моделями:

A + N + N + N: *instant purchase excursion fare, special interest group tour, hypothetical fare construction points;*

A + A + N + N: *domestic same-day visitor, international same-day visitor;*

A + PII + N + N: *mileage-based fare system, wide-bodied aircraft.*

Вибірка містить один п'ятикомпонентний термін з такою частиномовною формулою **A + N + A + N + N:** *Special Group Inclusive Tour fare.*

Отже, з вищезазначеного бачимо, що термінологічна лексика туризму є тематично неоднорідною. У ній мають місце активні міжсистемні контакти. Проведений структурний аналіз термінів виявив, що полілексемні терміноодиноці переважають над монолексемними, що є характерною рисою сучасних термінологій європейських мов. Найпоширенішими є дво- та трикомпонентні терміни. Вони добре відповідають вимозі точної номінації.

Оскільки туризм лише недавно почали розглядати як галузь практичної діяльності та наукової раціоналізації, його підмова ще недостатньо сформована. Вона становить відкриту систему, яку щоразу поповнюють нові одиниці, адже має місце поява нових понять та вдосконалення та уточнення вже існуючих.

1. Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. – М.: Наука, 1974. – 367 с. 2. Дорошенко С.М. Про польову структуру української термінології нафтогазової промисловості // Проблеми граматики і лексикології української мови. Зб. наук. праць. – К., 2002. – С. 151-159. 3. Канделаки Т. Л. Вопросы моделирования систем значений упорядоченных терминологий/ Т.Л. Канделаки, Самбура Г. Г // Современные проблемы терминологии в науке и технике. – М.: Наука, 1969. – С. 3-31. 4. Литвинко О.А. Словотвірні та семантичні характеристики англійської термінологічної підсистеми машинобудування: Дис. ... канд. філол. наук. – Суми, 2007. – 211 с. 5. Мотрук В.П. Функціонування лексичних одиниць у науковому тексті (на матеріалі французької мови) // Мовознавство, 1980 – № 6. – С. 86-90. 6. Перебийніс В.С. Деякі закономірності в розвитку термінологічної лексики (на матеріалі Енциклопедії кібернетики) // Мовознавство. – 1974. – №4. – С. 3-12. 7. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология: Вопросы теории. – М.: Наука, 1989. – 246 с. 8. Худолєєва С.П. Термін та його лінгвістична сутність // Мовознавство. – 1979. – № 5. – С. 60-64.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Goeldner Charles R., Brent Ritchie J.R. Tourism: Principles, Practices, Philosophies. – New Jersey: John Wiley & Son, Inc. – Eleventh Edition. – 633 p.
2. Dictionary of Leisure, Travel and Tourism. – London: Bloomsbury Publishing Plc, 2005. – Third Edition. – 346 p.
3. Medlik S. Dictionary of Travel, Tourism and Hospitality. – Oxford: Butterworth-Heinemann, 2003. – Third Edition. – 273 p.
4. Sharpley Richard. Travel and Tourism. – London: SAGE Publications Ltd, 2006. – 232 p.
5. World Travel Dictionary. The dictionary for the Travel Industry. – London: Columbus Publishing Ltd, 1999. – 2nd Edition. – 256 p.
6. Glossary of Tourism Industry Terminology (Jargon Buster). Web: <http://www.tourismknowledge.com>
7. D&D Travel Glossary. Web: <http://www.ddtv1.com/glossary/glossary.htm>
8. Tourism Terms Made Simple. Web: <http://www.ebdb.ru>
9. Travel Industry Dictionary. Web: <http://hometravelagency.com/>
10. Visitor Industry Glossary. Web: <http://www.alaskatia.org/glossary.asp>
11. <http://www.arizonaguide.com>
12. <http://www.clairvoyix.com>
13. <http://www.stile.coventry.ac.uk/cbs/staff/beeceh/BOTM/Glossary.htm>
14. <http://www.nric.net/tourism/handouts/Handout1-5.pdf>

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКАЯ И СТРУКТУРНАЯ
КЛАССИФИКАЦИЯ ТЕРМИНОВ В СФЕРЕ ТУРИЗМА В АНГЛИЙСКОМ
ЯЗЫКЕ**

Наталья Биян

Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко

Предлагается смешанная структурно-семантическая классификация терминологической лексики, функционирующей в сфере туризма. Разграничены основные тематические и сигнификативные группы номинаций, описывается их строение и межотраслевое соотношение.

Ключевые слова: терминология, семантические процессы, структурные модели, туризм.

**THE LEXICAL-SEMANTIC AND STRUCTURAL CLASSIFICATION OF
THE VOCABULARY OF TOURISM IN ENGLISH**

Nataliya Biyan

Ivan Franko State Pedagogical University in Drohobych

Falling back on the compiled list of relevant lexical units drawn from the existing branch dictionaries and miscellaneous sources the paper offers a mixed classification of variedly construed terminology functioning in the sphere of tourism.

Key words: terminology, semantic processes, structural models, tourism.

Стаття надійшла до редколегії
21.02.2009 р.

Статтю прийнято до друку
15.09.2009 р.